

Matteüs Passie

J.S. Bach

Matthäus Passion

vertaald door
Ria Borkent

BWV 244
tekstuitgave

Voorwoord

In handen hebt u een klein boekje met een groot verhaal. Het is de tekstuitgave van de Nederlandse Matteüs Passie die ik in opdracht van het Christelijk Literair Overleg mocht schrijven en die door dirigent en Bachkenner Pieter Jan Leusink in april 2011 voor het eerst uitgevoerd wordt.

Het grote verhaal is de geschiedenis van Jezus, zoals de evangelist Matteüs die optekende in de hoofdstukken 26 en 27 van zijn evangelie.

Een duister verhaal: vrienden die niet willen dat een vrouw Jezus zalft, leiders die met list zijn dood beramen, een vriend die hem verloochent, een ander die hem uitlevert aan de vijand, en allemaal vluchtten ze als het erop aankomt. Matteüs laat uitkomen dat Jezus zich geheel vrijwillig aan deze gebeurtenissen, en tenslotte aan barbaarse marteling en dood overgeeft.

Jezus voorspelt daarbij meermalen hoe het gaan zal, meteen al in het begin als hij de datum, en de manier waarop, van zijn dood aankondigt.

Zijn pretentie dat hij de door God beloofde Messias is, brengt hem aan het kruis.

De lichte tonen in dit geheel worden gegeven met Jezus' allesomvattende liefde voor mensen, en met zijn belofte dat hij zal opstaan uit de dood, opgaan naar zijn Vader en eens op hemelse wolken op aarde terugkeert.

Johann Sebastian Bach heeft op magistrale wijze dit evangelie verklankt, waarbij hij de woorden van de evangelist onderbreekt door koralen, recitatieven en aria's. De koralen verbeelden de stem van de gemeente. De recitatieven en aria's, geschreven door Bachs tekstdichter Picander, vormen momenten van reflectie. Zeer persoonlijke emoties worden in de aria's vertolkt, hieraan kan de luisteraar zijn eigen verhaal spiegelen.

Bach schreef zijn Matthäus Passion in 1627 niet als concert, maar voor liturgisch gebruik in de kerkdienst van Goede Vrijdag. Pas honderd jaar later, met de herontdekking van de Matthäus door Felix Mendelssohn, zou het meesterwerk ook in concertzalen uitgevoerd gaan worden.

Hoewel in Nederland de Passion veelal in het Duits uitgevoerd wordt, is het in andere landen niet ongebruikelijk een vertaling te zingen, zoals in Engeland waar een Engelse versie op CD werd uitgebracht. En omgekeerd kan een solist een Duitse Messiah te zingen krijgen!

In de eigen taal lichten nieuwe accenten op, het is alsof de tekst roept: ik wil gehoord worden!

Voor Bach was de tekst zeer belangrijk. Hij maakte versieringen op kernwoorden, gaf Jezus' woorden een aureool van strijkers, schreef de evangelietekst met rode inkt, Picander maakte gebruik van meditaties uit Bachs bibliotheek, waarin diens geloofskapitaal opgetast lag. Bach wilde de tekst laten spreken, klagen, schreeuwen, zwijgen.

Met deze Nederlandse editie is het werk nog toegankelijker geworden. Iemands moedertaal raakt weer andere snaren dan de oorspronkelijke taal, kan het verhaal met zijn vele schakeringen op een nieuwe manier dichterbij brengen en de luisteraar nog meer verrijken.

Moedertaal, ik denk aan mijn moeder.

Als kind groeide ik op met de Matthäus, mijn moeder was alt in het Bachkoor en oefende haar partijen onder het dagelijks huishoudelijk werk, mijn vier broers zongen in het jongenskoor. 'De broertjes met hun witte bloesjes aan' zou de openingsregel worden van het gedicht 'Verwachting' dat ik hierover zou schrijven. De Matthäus Passion kreeg ik met de melk en levertraan binnen, was deel van mijn opvoeding, was vertrouwd vanaf mijn jeugd, en in de door mij geschreven vertaling kon ik er opnieuw bevriend mee raken, al was de naam nu op z'n Hollands: Matteüs Passie.

Nu ik in het jaar 2010 de tekst voltooi, is dat in het sterfjaar van mijn moeder, Joukje Vegter-Meter. Met liefde draag ik de tekst aan haar op.

Apeldoorn, 8 december 2010

Ria Borkent

Eerste deel

1 Dubbelkoor

Kom, o dochters, help me klagen.
Zie hem – wie? – de bruidegom.
Zie hem – hier – zoals een lam.
Zie toch – wat? – naar zijn geduld.
Zie –waarheen? – naar onze schuld.
Zie hoe hij zijn liefde geeft
door het kruishout zelf te dragen.

Koraal (jongenskoor)

U, lam van God, onschuldig
geslacht aan 't kruis van de schande,
altijd was u geduldig,
hoewel veracht en mishandeld.
Elk kwaad hebt u gedragen,
de wanhoop is verslagen.
Ontferm u over ons, Jezus, Heer Jezus.

2 Evangelist

Toen Jezus deze woorden had uitgesproken,
zei hij tot zijn vrienden:

Jezus

Je weet wel dat het overmorgen Pesach is,
en de Mensenzoon zal overgeleverd worden
om dan gekruisigd te worden.

3 Koraal

Mijn lieve Jezus, wat hebt u misdreven,
dat men een zo hard vonnis heeft gewezen?
Wat is uw schuld,
in welke diepe dalen
bent u gevallen?

4a Evangelist

Toen verzamelden zich de hogepriesters, de schriftgeleerden en de oudsten van het volk in
het paleis van de hogepriester wiens naam was Kajafas, voor een beraad hoe men Jezus
gewiekst kon grijpen en ombrengen. Ze zeiden ook nog:

4b Koor

Nee, niet op het feest, er mag dan geen oproer komen bij het volk.

4c Evangelist

Terwijl Jezus was in Betanië, in huis bij Simon die huidziekte had, kwam er ook een vrouw. Zij had een karaf met kostbare olie, die goot ze op zijn hoofd toen hij aan tafel zat.

Zijn leerlingen die het zagen, werden kwaad en zeiden geërgerd:

4d Koor

Waarom nu zoveel verspilling?

Deze olie had toch kunnen worden verkocht om de armen dat geld te geven!

4e Evangelist

Maar Jezus hoorde dat en sprak ze tegen:

Jezus

Waarom hinder je die vrouw? Zij heeft een goed werk voor mij gedaan. Je hebt toch altijd wel armen bij je, mij hebben jullie niet altijd.

Dat zij die olie over mij heeft uitgegoten, heeft zij gedaan wegens mijn begrafenis.

Luister naar wat ik zeg: waar dit evangelie ook verkondigd zal zijn, hier en wereldwijd, daar zal men vertellen, om haar te gedenken, wat zij gedaan heeft.

5 Recitatief - alt

Mijn redder, sta mij toe,
terwijl uw vrienden ruzie maken
omdat een vrouw u zalft
als teken van haar rouw
nog voor u wordt begraven,
o, staat u mij tenminste toe
dat ik mijn tranen vrij laat stromen,
als olie op uw hoofd laat komen.

6 Aria – alt

Rouw en spijt
slaan mij neer en breken mij.
Laat de tranen in mijn ogen
als een zachte balsem zijn,
trouwe Jezus, en u troosten.

7 Evangelist

Iemand van de twaalf vertrok,
hij heette Judas Iskariot, naar de hogepriesters en zei:

Judas

Wat wilt u me geven
als ik hem overlever?

Evangelist

En zij boden hem dertig zilvermunten.
En van toen af zocht hij een gelegenheid om hem te verraden.

8 Aria - sopraan

Bloeden moet jouw moederhart.
Ach, een kind uit jou geboren,
dat je aan je borst liet drinken,
wil zijn meester nu vermoorden
want het is een slang geworden.

9a Evangelist

Maar op de eerste dag van het zoete brood zochten de leerlingen Jezus en zeiden tot hem:

9b Koor

Waar wilt u dat wij deze avond het pesachmaal gaan eten?

9c Evangelist

Hij zei:

Jezus

Ga op weg naar de stad en zeg tegen die-en-die: 'de meester laat je zeggen:
nu is het mijn tijd, ik wil bij jou het paasfeest vieren met mijn gezelschap.'

Evangelist

En de mannen deden wat hun door Jezus was opgedragen en bereidden vast het pesachmaal.
En die avond lag hij daar met de twaalf aan voor de maaltijd. En toen ze aten zei hij:

Jezus

Hoor, ik verzeker je: een van jullie zal mij gaan verraden.

9d Evangelist

En ze werden heel bedroefd en een voor een begonnen ze hem te vragen wie hij had bedoeld:

9e Koor

Ik toch niet?

10 Koraal

Ik ben het, ik moest boeten,
aan handen en aan voeten
gebonden in de hel.
De pijn van geselslagen
en boeien moeten dragen -
dat alles, Heer, verdien ik zelf.

11 Evangelist

Hij antwoordde hun en zei:

Jezus

Hij die zijn brood met mij in de schotel doopte, die zal mij verraden.
De Mensenzoon moet de weg wel gaan zoals van hem is geschreven, maar wee de verrader
door wie de Messias uitgeleverd wordt.
Het was daarom beter, dat diezelfde persoon maar nooit zou zijn geboren.

Evangelist

Daarop antwoordde Judas die hem verraden zou:

Judas

Ik soms, rabbi?

Evangelist

Hij keek hem aan:

Jezus

Jij zegt het.

Evangelist

Toen ze verder aten, nam Jezus het brood, dankte God en brak het, en gaf het rond en hij zei:

Jezus

Neem en eet, dit is mijn lichaam.

Evangelist

En de beker wijn, met dankzegging, gaf hij aan hen en zei:

Jezus

Drink nu allen hieruit, dit is mijn bloed dat ons opnieuw verbindt en dat vergoten wordt voor
velen, tot vergeving van zonden.

Ik zeg je dit: ik zal van vandaag af niet meer de vrucht van de goede wijnstok drinken
tot aan die dag dat wij samen de nieuwe oogst drinken in mijn Vaders huis.

12 Recitatief – sopraan

Ondanks de tranen in mijn hart
nu Jezus afscheid van mij neemt,
maakt toch zijn nieuwe testament mij blij:
zijn vlees en bloed, als kostbaarheid,
legt hij aan tafel in mijn handen.
Hij laat me hier op aarde met de zijnen
steeds weer vergeving vinden,
zijn liefde gaat tot aan het einde.

13 Aria – sopraan

Ik heb u als voedsel nodig,
brood en wijn bent u voor mij.
Van mijn hart bent u de bodem;
is die wereld u te klein,
dan zult u alleen voor mij
meer dan aarde en hemel zijn.

14 Evangelist

Nadat ze het psalmenlied gezongen hadden,
liepen ze tot bij de Olijfberg.
Toen zei Jezus de woorden:

Jezus

In deze nacht nemen jullie allen aanstoot aan mij.
Want zo staat het beschreven: dan zal ik de herder doden en dan worden de schapen
uit elkaar gedreven.
Maar wanneer ik opgestaan ben, dan zal ik jullie voorgaan naar Galilea.

15 Koraal

Erken mijn naam en noem mij,
mijn herder, neem mij aan.
Bij u, de bron van goedheid,
komt alle goeds vandaan.
Uw hand heeft mij verzadigd
met honing, melk en wijn,
uw Geest geeft alle gaven
die uit de hemel zijn.

16 Evangelist

Petrus was het er niet mee eens en zei daarop:

Petrus

Misschien dat iedereen u zal afvallen, dan nog doe ik dat nooit of te nimmer.

Evangelist

Jezus zei tot hem:

Jezus

Ja, ik verzeker je: in deze nacht, voordat de haan kraait, heb jij me driemaal verloochend.

Evangelist

Petrus zei tot hem:

Petrus

Al zou ik met u moeten sterven, toch zal ik nooit om u liegen.

Evangelist

Van alle leerlingen kreeg hij bijval.

17 Koraal

Ik wil hier bij u blijven,
dan bent u niet alleen.
Ik sla mijn beide armen
beschermend om u heen.
Wanneer uw ogen smeken,
zo dodelijk verward,
wanneer uw hart zal breken,
berg ik u in mijn hart.

18 Evangelist

Toen ging Jezus met hen een olijftuin binnen, genoemd Getsemane, daar zei hij tot zijn vrienden:

Jezus

Wacht hier op mij, ik wil wat verderop gaan, en bidden.

Evangelist

Daar ging hij met Petrus en de twee zoons van Zebedeüs en begon te treuren en te beven. Toen zei Jezus verdrietig:

Jezus

Ik ben bang en zo bedroefd, ik voel de dood. Blijf toch hier, blijf waken met mij.

19 Recitatief – tenor en koor

Die pijn, hoe hartverscheurend moet het zijn -
hij krimpt ineen, vertwijfeld en verbleekt.

Koor: Waarom dit lijden? Waarom deze plagen?

De rechter voert hem voor 't gericht.
Er is geen troost, geen hulp in zicht.

Koor: Mijn vuile handen hebben u geslagen.

Hij lijdt aan alle helverhalen,
hij moet voor vreemden schuld betalen.

Koor: Ik ben, Heer Jezus,
schuldig aan de pijnen
die u moet lijden.

Ach, als ik met mijn liefde toch, mijn Heer,
uw angst kon helpen dragen,
uw leed verlichten deze avond -
het liefste bleef ik hier.

20 Aria – tenor en koor

Ik wil bij mijn Heer Jezus waken.

Koor: Dan slapen onze zonden in.

Om mijn dood
boet hij met zijn zielenneed.
Zijn droefheid zegent mij met vreugde.

Koor: Dus zal voor ons zijn kostbaar lijden
heel waardevol en pijnlijk zijn.

21 Evangelist

En een eindje verder liet hij zich vallen op de grond en knielde neer en bad:

Jezus

Mijn Vader, ik smeed u, neem deze beker weg van mij, maar niet wat ik wil, maar zoals u wilt.

22 Recitatief - bas

Mijn redder laat zich voor zijn Vader vallen
en daardoor tilt hij mij en allen
die zijn gevallen
opnieuw omhoog tot Gods genade.
Nu staat hij klaar
om zelf de beker van de dood te drinken
waarin de zonden van de wereld zijn gemengd,
die pijnlijk stinken,
omdat de lieve God het vraagt.

23 Aria - bas

Steeds weer hoop ik uit de hemel
kruis en beker aan te nemen,
drink ik als mijn redder deed.
Want zijn mond
waarin melk en honing stromen
heeft de grond
van het pijnlijk scherpe leed
uit de beker weggenomen.

24 Evangelist

Toen hij bij de drie terugkwam, zag hij ze slapen en zei tot Petrus:

Jezus

Konden jullie nog niet eens één uur met mij waken?
Waak, blijf bidden, dat je niet bezwijkt in beproeving.
De geest is gewillig, maar het lichaam zwak.

Evangelist

De tweede keer liep hij weg, bad opnieuw en zei:

Jezus

Mijn Vader, kan het echt niet, dat deze kelk mij voorbijgaat? Dan drink ik hem leeg, want uw wil moet gebeuren.

25 Koraal

Wat mijn God wil, gebeurt altijd,
zijn wil gaat mij te boven.
Hij helpt en zegt: ik ben erbij,
dat kun je echt geloven.
Hij helpt in nood,
de goede God,
hij geeft zijn straf met mate.
Wie God vertrouwt,
veel van hem houdt,
die zal hij niet verlaten.

26 Evangelist

Toen hij terugkwam,
zag hij ze weer slapen, hun moeë ogen zwaar van de slaap.
En hij liet ze en ging nog een keer weg en knielde voor de derde keer, herhaalde weer
diezelfde gebeden.
Daarna kwam hij bij de leerlingen met de woorden: